

Копанчук Олена Євгенівна,
аспірантка навчально-науково-виробничого центру,
Національний університет цивільного захисту України,
м. Харків
ORCID 0000-0003-3320-4109

УДК 351.88

doi: 10.34213/ap.20.01.12

ДЕРЖАВНИЙ ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Проаналізовано діючу в Україні систему державного захисту національних інтересів в інформаційній сфері, визначено проблеми, пов'язані з державним регулюванням у даній сфері та запропоновано шляхи їх усунення, розроблено рекомендації щодо вдосконалення інформаційної безпеки національних інтересів України.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційна сфера, національні інтереси, соціальне партнерство.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації, коли економічно розвинені держави намагаються завоювати країни, що розвиваються, контролювати їх інформаційні процеси, важливість інформаційної складової національної безпеки держави важко переоцінити. Адже метою такого впливу є поступове перетворення інформації, що передається, на політичний та ідеологічний фактор впливу, тобто фактор досягнення власних національних інтересів в інших країнах. Саме тому державне управління значною мірою спрямоване на захист національних інтересів в інформаційній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над загальними та конкретними питаннями державного захисту національних інтересів України в інформаційній сфері працювали В. Авер'янов, Б. Андресюк, О. Бандурка, А. Васильєв, З. Гладун, В. Косовцов, В. Тронь. Вагоме значення мають дослідження проблем правового забезпечення інформаційної безпеки, зокрема узагальнені роботи з теорії держави та права І. Додіна, А. Колодій і В. Копейчикова, П. Рабиновича, О. Скакун. Зарубіжний досвід державно-правового забезпечення інформаційної безпеки вивчають О. Литвиненко, Е. Макаренко, Н. Позницька, М. Тимченко та ін. Серед публікацій вітчизняних вчених з проблем інформаційної безпеки помітно виділяються роботи Б. Кормича. Великий внесок у дослідження даної проблематики зробили і представники російської наукової школи, серед яких Г. Атаманчук, Д. Бахрах, Ю. Козлов та ін.

Метою статті є дослідження особливостей державного захисту національних інтересів в інформаційній сфері України в умовах становлення глобального інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям “національні інтереси” ми розуміємо категорію, що відображає міру самосвідомості самовираження народу, характеристику суспільної єдності, політичний принцип, а також є активним фактором об'єднання етносів, концесій та громадян, що забезпечує духовну цілісність суспільства і сприяє розгортанню інтелектуального і морального потенціалу нації. Будучи своєрідною квінтесенцією інтересів суспільства і громадянина, національні інтереси відображають міру самосвідомості й самовираження народу, забезпечують духовну цілісність суспільства, сприяють розгортанню інтелектуального і морального потенціалу нації.

В цілому різноманітність підходів до поняття “інформації” значною мірою визначається специфікою сфер, в яких дане поняття використовується.

Різниця в способах передачі інформації, видах інформаційних загроз і формах уявлення готових інформаційних продуктів диктує різні погляди на дослідження ключових аспектів інформаційної безпеки. Відповідно до цього специфіка сфери державного управління вимагає свого, особливого підходу до вивчення даної проблеми.

Спираючись на праці класиків філософії, культурології, соціології, а також новітні дослідження у сфері природничих дисциплін, за основу даного дослідження взято атрибутивну концепцію інформації, в якій остання розглядається як атрибут матерії крізь її загальну й суттєву властивість. У даному контексті, інформація являє собою міру визначеності, організованості, впорядкованості, складності та різноманітності. Як наслідок інформація пов'язується з іншою загальною властивістю матерії – її відображенням, тобто інформацію можна трактувати як зміст цілісного процесу, або як інваріантну частину відображення, яка може бути визначена і передана від однієї системи до іншої. У зв'язку з цим основне завдання із забезпечення інформаційної безпеки в сфері державного управління полягає в збереженні механізмів соціальних взаємодій, стабілізації функціонування соціокультурних систем [12, с. 38–39].

Стаття 17 Конституції України визначає, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [7], що свідчить про набуття категорією «інформаційна безпека» в нормативно-правовому аспекті конституційного статусу [13, с. 30].

Доктринальних визначень інформаційної безпеки існує сьогодні дуже багато, однак досі немає єдиної думки щодо її сутності [1; 2; 5; 8].

За класифікацією В. Ліпкана, можна виокремити декілька підходів до визначення сутності феномену інформаційної безпеки, за якими під останнім розуміють: стан захищеності інформаційного простору; процес управління загрозами та небезпеками, що забезпечує інформаційний суверенітет України; стан захищеності національних інтересів країни в інформаційному середовищі або в інформаційній сфері; захищеність установлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі; важливу функцію держави; суспільні відносини, пов'язані із захистом життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз в інформаційному просторі; невід'ємну частину політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки [9, с. 25–30]. У свою чергу, О. Данільян, О. Дзьобань та М. Панов визначають це поняття як безпеку об'єкта від інформаційних загроз або негативних впливів, пов'язаних з інформацією, та нерозголошення даних про той чи інший об'єкт, що є державною таємницею [3, с. 165]. Якщо звернутися до нормативного визначення інформаційної безпеки, то слід зазначити, що чинне законодавство України не містить відповідного розгорнутого тлумачення цього поняття, проте нормативні акти, які торкаються питань інформаційної безпеки, закономірно розглядають її в контексті більш загального поняття національної безпеки. Справді, в умовах сьогодення наявність та доступність достовірної інформації про стан та динаміку розвитку економічних, політичних, соціальних та інших процесів у суспільстві вирішальною мірою визначають можливості владних структур та суспільства в цілому щодо вироблення та реалізації ефективних рішень в геополітичній, військовостратегічній, науковій, освітній, культурній, історичній та екологічній сферах, а за умов інтелектуалізації та інформатиза-

ції суспільства інформація та інформаційні комунікації стають факторами, здатними або забезпечити стратегічну стабільність та розвиток суспільства й держави в цілому, або роз'єднати та дестабілізувати суспільство [10].

Таким чином, у контексті науково-доктринального тлумачення під інформаційною безпекою розуміють захищеність інформації від незаконного ознайомлення, перетворення і знищення, а також захищеність інформаційних ресурсів від впливів, спрямованих на порушення їх працездатності.

У контексті окресленої проблематики під поняттям інформаційної безпеки України ми розуміємо стан захищеності її національних інтересів у інформаційній сфері, що визначаються сукупністю збалансованих інтересів особистості, суспільства й держави. Кожна з цих складових має свої особливості, які стосуються таких сфер:

1) особистості – реалізації конституційних прав особи й громадянина на доступ до інформації, на використання інформації в інтересах здійснення діяльності, яка не заборонена законом, фізичного, духовного й інтелектуального розвитку, а також у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку; 2) суспільства – забезпеченні інтересів особистості в цій сфері, зміцненні демократії, створенні правової соціальної держави, досягненні і підтримці суспільної злагоди, у духовному відновленні України; 3) держави – у створенні умов для гармонічного розвитку інформаційної інфраструктури України, реалізації конституційних прав і свобод людини й громадянина у сфері одержання інформації й користування нею з метою забезпечення непорушності конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності України, політичної, економічної і соціальної стабільності, у безумовному забезпеченні законності і правопорядку, розвитку рівноправного й взаємовигідного міжнародного співробітництва [4, с. 8]. Перша і друга підсистеми – номінальна, яка є невід'ємним елементом загальної системи національної безпеки. Вона концентрує в собі закони, норми, стандарти, еталони і правила організації безпечної життєдіяльності суспільства, а також систему історично обумовлених цінностей і пріоритетів. На практиці дана підсистема виступає у формі сукупної політики держав на міжнародній арені і реалізують її інститутів, історичних традицій безпеки життєдіяльності, національних звичаїв, прав і щоденної поведінки. Головне завдання даної підсистеми інформаційної безпеки – зберігання і подальша трансляція інформаційного образу системи безпечного існування та розвитку суспільства. Третя підсистема інформаційної безпеки – реальна, штучно створена в процесі історичного розвитку для збереження і організації нормального функціонування номінальної підсистеми. Її практична мета-формування умов для безпечної діяльності соціальних інститутів, дотримання прав людини на інформацію та захист від неї у встановлених тим чи іншим суспільством рамках [11].

Аналіз процесу розвитку державних засобів і методів захисту інформації дозволяє розділити його на три відносно самостійних періоди. В основі такого поділу лежить еволюція видів носіїв інформації. На основі національних інтересів України в інформаційній сфері формуються стратегічні й поточні завдання внутрішньої та зовнішньої політики держави із забезпечення інформаційної безпеки: 1) забезпечення духовного і морального розвитку України, патріотизму, культурного й наукового потенціалу; 2) інформаційне забезпечення державної політики України; 3) стимулювання розвитку інформаційних ресурсів та виходу продукції вітчизняної індустрії інформації на світовий ринок; 4) захист інформаційних ресурсів від технічних розвідок.

Вагомим фактором першої складової національних інтересів в інформаційній сфері є державне забезпечення духовного відновлення України, збереження й зміцнення моральних цінностей суспільства, традицій патріотизму, гуманізму, культурного й наукового потенціалу країни. Перша складова національних інтересів України в інформаційній сфері спонукає державу забезпечити конституційні права та свободи людини й громадянина вільно шукати, одержувати, передавати, робити й поширювати інформацію будь-яким законним способом, одержувати достовірну інформацію про стан навколишнього середовища, гарантувати свободу масової інформації й заборону цензури.

Як справедливо зазначає Т. Іванець, для захисту національного інформаційного простору та ресурсів мають використовуватися адекватні методи і засоби, які базуються на відповідних сучасних інформаційних та інформаційно-аналітичних технологіях. Серед них можна назвати такі: правове регулювання та контроль; економічне (податкове, тарифне, митне тощо) регулювання та контроль; державне ліцензування та сертифікація суб'єктів національного інформаційного простору України, об'єктів інформаційної інфраструктури; технічний та програмний захист [6]. Держава також повинна зміцнювати механізми правового регулювання відносин у сфері охорони інтелектуальної власності, створити умови для дотримання установлених законодавством обмежень на доступ до інформації, яка не підлягає поширенню – не допускати пропаганду й агітацію, що сприяють розпаленню соціальної, расової, національної чи релігійної ненависті і ворожнечі; – забезпечити заборону на збирання, зберігання, використання й поширення інформації про приватне життя особи без її згоди та іншої інформації, доступ до якої обмежено законодавством; – здійснювати захист особистої та сімейної таємниці, таємниці листування, телефонних переговорів, поштових, телеграфних та інших повідомлень, захист честі і свого доброго імені особи, а також захист комерційної таємниці.

Друга складова національних інтересів України в інформаційній сфері полягає у розвитку сучасних інформаційних технологій, вітчизняної індустрії інформації, в тому числі індустрії засобів інформатизації, телекомунікації та зв'язку, забезпеченні потреб внутрішнього ринку її продукцією та вихід цієї продукції на світовий ринок, а також забезпеченні накопичення, зберігання та ефективного використання вітчизняних інформаційних ресурсів.

Третя складова національних інтересів України в інформаційній сфері полягає у захисті інформаційних ресурсів від технічних розвідок, несанкціонованого доступу, забезпеченні безпеки інформаційних і телекомунікаційних систем. Для цього потрібно: – забезпечити ефективну протидію технічним розвідкам; – підвищити безпеку інформаційних систем, включаючи мережі зв'язку, насамперед безпеку первинних мереж зв'язку та інформаційних систем органів державної влади, фінансово-кредитної та банківської сфер, сфери господарської діяльності, а також систем і засобів інформатизації озброєння і військової техніки, систем керування військами та зброєю, екологічно небезпечними й економічно важливими виробництвами; – прискорити розвиток вітчизняного виробництва апаратних і програмних засобів захисту інформації та методів контролю за їх ефективністю; – забезпечити захист державної таємниці; – розширювати міжнародне співробітництво України у сфері розвитку і безпечного використання інформаційних ресурсів, протидії загрози розв'язання протиборства в інформаційній сфері [4, с. 11]. Четверта складова національних інтересів полягає у доведенні до її громадян та міжнародної громадськості достовірної інформації про державну політику України,

її офіційної позиції щодо соціально значимих подій у житті держави і міжнародного життя, із забезпеченням доступу громадян до відкритих державних інформаційних ресурсів. Для цього потрібно: зміцнювати державні засоби масової інформації, розширювати їх можливості щодо своєчасного доведення достовірної інформації до громадян України та іноземних громадян; прискорити формування відкритих державних інформаційних ресурсів, підвищити ефективність їхнього використання.

Виходячи з цього, стає очевидним, що в умовах відданості демократичним принципам ключовим моментом забезпечення безпеки суспільства повинна стати опора саме на цінності та пріоритети громадянського суспільства, на основі співпраці та ідеї взаємовигідного партнерства. Тобто актуальною є проблема якісних змін у діяльності державних органів влади та управління, перетворення системи управління з урахуванням вироблення механізму узгодження інтересів керованих і керуючих, які повинні отримати підставу в законодавстві, в суспільній свідомості та політичній культурі державних службовців, політиків і громадян.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, у сфері інформаційної безпеки України вирізняються такі життєво важливі інтереси держави: недопущення інформаційної залежності та блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав та міжнародних структур; ефективне функціонування механізму взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства при виробленні, реалізації та коригуванні державної політики в інформаційній сфері; побудова та розвиток інформаційного суспільства як необхідної передумови конкурентоспроможності України в сучасному світі; забезпечення економічного та науково-технологічного розвитку України; формування позитивного іміджу України; організація системи захисту прав громадян на вільний і безперешкодний доступ до інформації, залучення їх формування системи інформаційної безпеки; інтеграція України у світовий інформаційний простір.

Список використаних джерел

1. Баранов А. А. Концептуальные вопросы информационной безопасности Украины. *Нормативно-правовая база защиты информации* : сб. материалов. Киев, 1997. С. 53–58.
2. Вус М. А., Нестеров Ю. М. Информационное общество. Информационное право. Информационная безопасность. *Актуальные проблемы безопасности информационного пространства* : материалы Всерос. науч.-практ. конф. Санкт-Петербург, 5-8 окт. 1999 г. Санкт-Петербург, 1999. С. 19–20.
3. Данильян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації : навч. посіб. Харків : Фоліо, 2002. 285 с.
4. Додонов О. Г., Горбачик О. С., Кузнецова М. Г. Державна інформаційна політика і становлення інформаційного суспільства в Україні. *Стратегічна панорама*. 2002. № 1. С. 6–14.
5. Згуровський М. З. Проблеми інформаційної безпеки в Україні, шляхи їх вирішення. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні* : наук.-техн. зб. Київ, 2000. С. 10–14.
6. Іванець Т. М. Інформаційна безпека держави як умова для збереження національного суверенітету. URL: <http://intkonf.org/ivanets-tm-informatsiyna-bezpeka-derzhavi-yak-umovadya-zberezhennyanatsionalnogo-suverenitetu/> (дата звернення: 02.07.2019).
7. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.07.2019).
8. Красноступ М. Д. Інформаційна безпека України: сутність та проблеми. *Інформаційні технології та захист інформації*. 1999. № 1. С. 108–110.
9. Липкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : навч. посіб. Київ : КНТ, 2006. 280 с.

10. Петраков М. В. Об основных направлениях обеспечения информационной составляющей в системе национальной безопасности. *Концептуальные проблемы информационной безопасности в союзе России и Беларуси* : материалы науч. конф. Санкт-Петербург, 2000. URL: <http://jurfak.spb.ru/conference/2001.htm> (дата звернення: 02.07.2019).

11. Толстов В. Ю. Обеспечение информационной безопасности в России стратегиями социального партнёрства : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11. Ростов-н/Д, 2006. С. 13.

12. Хитарова И. Ю. Духовная жизнь общества как объект информационной безопасности. *Этносоциум и межнациональная культура*. 2008. № 6. С. 37–47.

13. Цимбалюк В. Окремі питання щодо визначення категорії «інформаційна безпека» у нормативно-правовому аспекті. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні* : наук.-техн. зб. Київ, 2004. С. 30–33.

Коранчук О. Ю.,

*Postgraduate Student of Training and Research and Production Center
of the National Defense University of Ukraine, Kharkiv*

ORCID 0000-0003-3320-4109

STATE PROTECTION OF NATIONAL INTERESTS IN THE INFORMATION FIELD OF UKRAINE

The scientific article analyzes the current system of state protection of national interests in the information sphere in Ukraine, identifies problems related to state regulation in this field and proposes ways to eliminate them, develops recommendations on improving information security of Ukraine's national interests.

Based on the theoretical analysis of all views, it is concluded that information security in the conditions of becoming a global information society is closely linked to the problems of ensuring the security of the individual, as well as the society as a whole. This is especially evident in Ukraine, where information systems have a close connection with the authorities. Given the multifaceted nature and complexity of state regulation, the further need for scientific research on mechanisms for ensuring information security is further necessitated. Information security of the society as a whole and its structural parts is due, first of all, to the rapidly growing technological capabilities of modern information systems, which by their influence on politics, economic and economic life, spiritual and ideological sphere are determined at this stage of the historical development of the state and social order. and all-inclusive.

It is established that the problem is qualitative changes in the activity of state authorities and management, the transformation of the management system taking into account the development of a mechanism of reconciliation of the interests of governors and managers, which should get a basis in the legislation, in the public consciousness and political culture of civil servants, politicians and citizens.

It is determined that in the sphere of information security of Ukraine the following vital interests of the state are distinguished: prevention of information dependence and blockade of Ukraine, information expansion by other states and international structures; effective functioning of the mechanism of interaction between public authorities and civil society institutions in the formulation, implementation and adjustment of public policy in the information sphere; building and development of the information society as a necessary precondition for Ukraine's competitiveness in the modern world; ensuring the economic and scientific and technological development of Ukraine; formation of a positive image of Ukraine; organization of the system of protection of citizens' rights to free and unhindered access to information, involvement of their formation of the information security system; integration of Ukraine into the world information space.

Keywords: information security, information sphere, national interests, social partnership.

References

1. Baranov, A.A. (1997). Kontseptualnyye voprosy informatsionnoy bezopasnosti Ukrainy [Conceptual issues of information security of Ukraine]. *Normativno-pravovaya baza zashchity informatsii: sb. materialov – Regulatory and legal framework for the protection of information*, 53–58 Kyev [in Russian].

2. Vus, M.A., Nesterov, Yu.M. (1999). Informacionnoe obshchestvo. Informacionnoe pravo. Informacionnaya bezopasnost. *Aktualnye problemy bezopasnosti informacionnogo prostranstva: materialy Vseros. nauch.-prakt. konf. Sankt-Peterburg*, 5-8 okt. 1999 g. Sankt-Peterburg, 1999. 19–20 [in Russian].

3. Danylyan, O.G., Dzoban, O.P. and Panov, M.I. (2002). Natsionalna bezpeka Ukrainy: struktura ta napriamky realizatsii – National Security of Ukraine: structure and directions of implementation. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

4. Dodonov, O.G., Gorbachik, O.S. and Kuznytsova, M.G. (2002). Derzhavna informatsiina polityka i stanovlennia informatsiinoho suspilstva v Ukraini [State Information Policy and Development of Information Suspension in Ukraine]. *Stratehichna panorama – Strategic panorama*, 1, 6–14 [in Ukrainian].

5. Zgurovsky, M.Z. (2000). Problemy informatsiinoi bezpeky v Ukraini, shliakhy yikh vyrishennia [Problems of information security in Ukraine, ways of their solution. *Pravove, normatyvne ta metrolohichne zabezpechennia systemy zakhystu informatsii v Ukraini – Legal, normative and metrological provision of the information security system in Ukraine*. Kyiv, 10–14 [in Ukrainian].

6. Ivanets, T.M. Informatsiina bezpeka derzhavy yak umova dlia zberezhennia natsionalnoho suverenitetu [Information security of the state as a condition for preserving national sovereignty]. URL: <http://intkonf.org/ivanets-tm-informatsiyna-bezpeka-derzhavi-yak-umova-dlya-zberezhennyanatsionalnogo-suverenitetu/> [in Ukrainian].

7. Konstytutsiia Ukrainy: Osnovnyi Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254к/96-VR [The Constitution of Ukraine: Basic Law of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254к/96-BP]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

8. Krasnostup, M.D. (1999). Informatsiina bezpeka Ukrainy: sutnist ta problemy [Information Security of Ukraine: the essence and problems]. *Informatsiini tekhnologii ta zakhyst informatsii – Information technology and information protection*, 1, 108–110 [in Ukrainian].

9. Lipkan, V.A. (2006). Informatsiina bezpeka Ukrainy v umovakh yevrointehratsii [Information security of Ukraine in conditions of European integration]. Kyiv: CST [in Ukrainian].

10. Petrakov, M.V. (2000). Ob osnovnykh napravleniyah obespecheniya informacionnoj sostavlyayushchej v sisteme nacionalnoj bezopasnosti. *Konceptualnye problemy informacionnoj bezopasnosti v soyuze Rossii i Belarusi*: materialy nauch. konf. Sankt-Peterburg. URL: <http://jurfak.spb.ru/conference/2001.htm> [in Russian].

11. Tolstov, V.Yu. (2006). Obespechenie informacionnoj bezopasnosti v Rossii strategiyami socialnogo partnyorstva: [Ensuring Information Security in Russia with Social Partnership Strategies]. *Candidate's thesis*. Rostov-n/D, 13 [in Russian].

12. Hitarova, I.Yu. Duhovnaya zhizn' obshchestva kak obekt informacionnoj bezopasnosti. [Spiritual life of society as an object of information security]. *Ethnosocium and interethnic culture*, 6, 37–47 [in Russian].

13. Tsimbalyuk, V. (2004). Okremi pytannia shchodo vyznachennia katehorii «informatsiina bezpeka» u normatyvno-pravovomu aspekti [Separate issues regarding the definition of the category «information security» in the legal and regulatory aspect. *Pravove, normatyvne ta metrolohichne zabezpechennia systemy zakhystu informatsii v Ukraini – Legal, normative and metrological provision of the information security system in Ukraine*: Scientific and technical collection. Kyiv, 30–33 [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 12.02.2020 р.